

folklor/edebiyat - folklore&literature, 2024; 30(1)-117. Sayı/Issue -Kış/Winter
DOI: 10.22559/folklor.2582

Araştırma makalesi/Research article

Şekil Değiştirme Motifi Bakımından Bir Türk Masalı ile İran Masalının Karşılaştırılması

Sır Saklamayan Padişah Kızı - Mehrinnegar ile Sultan Mar

Comparison of a Turkish Folktale and an Iranian
Folktale in Terms of the Shape-shifting Motif
Sır Saklamayan Padişah Kızı - Mehrinnegar and Sultan Mar

Nejla Orta*
Mahin Rahavi**

Öz

Türk masallarındaki konu ve motif benzerliği İran masallarında da görülmektedir. Bu çalışma kapsamında Türk masallarından *Sır Saklamayan Padişah Kızı* ve İran masallarından *Mehrinnegar ile Sultan Mar* metne dayalı analiz yöntemiyle karşılaştırılarak değerlendirilmektedir. *Sır Saklamayan Padişah Kızı* ve *Mehrinnegar ile Sultan Mar* masalları şekil değiştirme (yılan donuna girme)

Geliş tarihi (Received): 16-11-2023 Kabul tarihi (Accepted): 19-01-2024

* Ph.D., Lecturer, Uppsala University Department of Linguistics and Philology/ Mersin Üniversitesi Türk Dili Bölümü. nejla.orta@lingfil.uu.se/nejlakayali@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-5183-5994

** MA., Student, Uppsala University Department of Language Technology/ Uppsala Üniversitesi Dil Teknolojisi Bölümü. mrahavi@yahoo.com ORCID ID: 0009-0005-9212-2113

motifinin incelenmesi başta olmak üzere Türk ve İran masalları karşılaştırılarak bu masalların motif, dil, üslup ve kültür açısından metin incelemeleri yapılmaktadır. Olay örgüsünün, kahramanların, motiflerin, temaların, olağanüstülüklerin birbirine çokça benzediği görülmektedir. Masalların motif indeksi içinde yer alan biçim değiştirme motifi yılan hayvanı üzerinden bu çalışmadaki her iki masalda yer almaktadır. Horasan bölgesinde anlatılan İran masalını annesinden dinlediğini ifade eden kaynak kişiden derlenen *Mehrinnegar ile Sultan Mar* masalının bazı varyantlarına/versiyonlarına birkaç kaynaktan ulaşılmıştır. Bu çalışma masalın bir başka versiyonunu ortaya koymasının yanında kuş ya da geyik donuna girmek kadar sık rastlanmayan yılan donuna girme motifinin göksel bir arketipin yansıması olarak Türk ve İran kültürü içinde verilip değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Anahtar sözcükler: *karşılaştırmalı kültür ve edebiyat, şekil (don) değiştirme, Türk masalları, İran masalları, yılan*

Abstract

The similarity of themes and motifs in Turkish folk tales can also be seen in Iranian folk tales. In this study, the Turkish folk tale *Sır Saklamayan Padişah Kızı* (The Sultan's Daughter Who Doesn't Keep a Secret) and the Iranian tales *Mehrinnegar and Sultan Mar* are compared and evaluated using the text-based analysis method. The textual analysis of these folk tales in terms of motif, language, style, and culture is carried out by comparing Turkish and Iranian folk tales, especially by examining the motif of changing shape (entering the snake's body) in the folk tales of *Sır Saklamayan Padişah Kızı* and *Mehrinnegar and Sultan Mar*. It can be seen that the plot, heroes, motifs, themes, and supernatural phenomena are very similar. The shape-shifting motif, which is included in the motif index of the tales, is included in both tales in this study through the snake animal. Some variants/versions of the tale of *Mehrinnegar and Sultan Mar*, collected from the source person who stated that he heard the Iranian folk tale told in the Khorasan region from his mother, were found in several sources. In addition to presenting another version of the tale, this study is important in terms of presenting and evaluating the motif of transforming into the serpent/snake, which is not as common as turning into a bird or deer, as a reflection of a celestial archetype in Turkish and Iranian culture.

Keywords: *comparative culture and literature, shape-shifting, Turkish tales, Iranian tales, serpent*

Extended summary

When examining folklore narratives, it is evident that Turkish and Iranian tales share similar themes and motifs. For instance, the plot and motifs of *Sır Saklamayan Padişah Kızı* (The Sultan's Daughter Who Doesn't Keep a Secret), a Turkish tale analyzed in this study, are similar to those of *Mehrinnegar ile Sultan Mar* (Mehrinnegar and Sultan Mar), an Iranian tale. The shape-shifting motif, which is included in the motif index of the tales, is included in both tales in this study through the snake animal. When comparing Turkish and Iranian tales, particularly in regards to the shape-shifting motif (such as entering the snake's body),

remarkable similarities can be found in terms of common hero types, motifs, and language and cultural analysis. It is worth noting that no Turkish translation of the compiled versions of the tale has been found in the sources. The study includes the full text of the tale along with its Turkish translation in the Appendices. This compiled Persian tale is significant because it presents a new version of the narrative within its own versions and variants.

Iranian culture, also known as Persian culture, has played a significant role in its region and neighboring countries due to its rich history and traditions. According to the people who have compiled and researched folklore and tales, when we look at Iranian culture, we find that storytelling and tales have an important place. Among those who have studied and compiled Iranian tales are Sadıq Hedayat (Sâdik Hidâyet), Adrienne Boulvin, Fazlollah Mühtedî Subhî-yi (Subhî-yi Mühtedî), Forough Hekmat, Samad Behrangi, Alexander Romaskevich, Magomet Osmanov, Nuri Osmanovic, and Hossein Ali Beyhagi. As a matter of fact, the variants and versions of the story of *Mehrinnegar ile Sultan Mar* in our study have been found in the works of some of these names and in various sources.

Moazzami (2019) and Rahavi (2020) are the sources of the tales, which were learned from oral sources. The resource persons state that tales are not as prevalent as they used to be, attributing this to the rise of television and the internet. It is worth noting that Moazzami and Rahavi are not professional storytellers. The selection and preservation of this tale is not merely a social or cultural coincidence.

Saim Sakaoğlu is an important figure in tale research and compilation in Turkish folklore. The tale, compiled from various sources, is titled *Sır Saklamayan Padişah Kızı*. This tale was compiled by Sakaoğlu from the Gümüşhane and Bayburt regions in Türkiye.

When we look at world tales, they have similar features in some respects. Both tales examined have remarkable similarities in terms of comparative literature and oral culture. *Sır Saklamayan Padişah Kızı* and *Mehrinnegar ile Sultan Mar* are closely comparable in terms of subject, plot, formal elements, epic laws of the tale, motifs, and messages given, as well as cultural similarities.

In international literature, tales correspond to ATU425A, The Animal (Monster) as Bridegroom, ATU 425B, “The Son of the Witch” type of the Aarne-Thompson-Uther Index (Uther, 2004: 250-251). Both tales examined are included in these motifs within this scope.

The plots of both tales follow a similar course, with a few differences. The subjects are also similar. In terms of style and narrative technique, both tales contain the vocabulary, word patterns, and cultural codes of their respective languages/cultures.

In the tales, Mindilhava corresponds to Sultan Mar; Mehrinnegar corresponds to Mindilhava’s wife, the Sultan’s youngest daughter. The characters in the tales possess magical abilities, including the son of a giant who can transform into a snake. Shape-shifting and animal transformations, common in Turkish epics and tales, also appear in Iranian tales. Both tales share a common motif: the hero, who has the ability to live in the land of giants and humans, is the son of a giant (Sultan Mar is kind of adopted by the giants and not their very own -biological- son) and can disguise himself as a serpent and do extraordinary things.

These motifs have been found to have different functions in the structure and analysis of the story. In the tales examined, the fact that the hero knows the other world and the land of giants and the land of humans in the tale world, and has power in both places and exhibits extraordinary powers, is archaically due to the hero's knowledge of the secrets of both worlds. With these features and motifs, the tales are included in the "animal tales and extraordinary tales category". In terms of the function of the snake in extraordinary tales, the snake motif generally appears with bad characters, but in these tales, it represents a positive character as the main hero of the tale as in the Shahmaran tale, as opposed to being a bad character. In the context of the figures, the hero in both tales is smart, talented, strong, and cautious.

In the tales mentioned above, the main heroes can enter the bird body as well as the snake body. We also see another feature of shape-shifting in the tale of the *Sır Saklamayan Padişah Kızı*. To get rid of his aunt's daughter, who is after them, Mindilhava turns his wife into a tree and himself into a dervish. In these respects, it can be seen that the motif of shape-shifting in tales can be realized not in a single type, but in multi-dimensional ways.

When the tales are compared, the cultural similarities and the use of the serpent motif in the form of transformation in the tales represent eternity as a result of the myth of eternal return. It is assumed that the snake motif, which symbolizes wealth, abundance, healing, pregnancy, protection, rebirth, reincarnation, initiation or some cosmic powers, is a reflection of a celestial archetype in fairy tales. A comparison of Turkish and Iranian tales on the serpent motif, which can be seen in almost every aspect of daily life today, shows that these meanings and contents have been preserved in the tales, although in some respects they are far from the contents, meanings, and beliefs of the past.

Giriş

Türk kültürü tarihte pek çok kültürle ilişkili olmuştur. Genel anlamda özellikle komşu ülkeler olmalarından da kaynaklı tarihte kültürel ve edebî anlamda çeşitli etkileşimlerin olduğu İran ve Türk kültüründe ortak unsurlar yer almaktadır. Halk bilimsel ürünler açısından baktığımızda da Türk masallarındaki konu ve motif benzerliğinin İran masallarında da olduğu görülmektedir. Nitekim bu çalışma kapsamındaki Türk masallarından *Sır Saklamayan Padişah Kızı* ve İran masallarından *Mehrinnegar ile Sultan Mar* masalları olay örgüsü ve motifler açısından birbirine benzer masallardır. Masalların motif indeksi içinde yer alan biçim değiştirme motifi, yılan hayvanı üzerinden bu çalışmadaki her iki masalda da görülmektedir. Bu yüzden şekil değiştirme (yılan donuna girme) motifinin incelenmesi başta olmak üzere Türk ve İran masalları karşılaştırıldığında bu masalların benzerlikleri ortak kahraman tipleri, motifleri, dil, üslup ve kültür açısından metin incelemeleri dikkat çekicidir. Derlenen masalın versiyonlarının kaynaklarda Türkçe çevirisine de rastlanmamıştır. Masal bu çalışmanın "Ekler" kısmında tam metin olarak Türkçe çevirisiyle birlikte yer almaktadır. Derlenen bu Farsça masalın kendi versiyon ve varyantları içinde anlatının yeni bir versiyonunu sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Sakaoğlu, masal için "kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan,

olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde, dinleyicileri inandıran, bir sözlü anlatım türü” (2002: 4) tanımını yaparken Boratav, “nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” (2000: 75) tanımını yapar. Bir inandırma iddiası olmasa da dinleyicileri çeşitli işlevleriyle etkileyen masal, dilin ve kültürün önemli öğelerini içinde barındıran bir türdür.

Karşılaştırmalı edebiyat ve sözlü kültür açısından dikkat çekici olan çalışma kapsamındaki her iki masalın incelemesine geçmeden önce halk bilimi açısından bu anlatıların olduğu Türk ve İran kültürüne ve masallarına da kısaca değinmek gerekirse ortak bir tarihin olması benzerlikleri de beraberinde getirmektedir. Her iki ülkede bu konuda çeşitli araştırmalar yapıp değerlendirilmiştir.

Kaynak kişilerden derlenen İran masalının bir versiyonu da Türkiye sahası içerisinde Saim Sakaoğlu'nun Gümüşhane ve Bayburt yöresinden derlediği *Sır Saklamayan Padişah Kızı* adlı masaldır.

Türk kültürü uzun bir zaman diliminde geçmişten günümüze birikimi, etkilediği ve etkilendiği değerleriyle, motifleriyle, kaynaklarıyla edebiyatı, sanatı, anlatıları ve pek çok alanı şekillendirmiştir. Edebî açıdan geçmişten günümüze anlatılar ve bu anlatıları anlatanlar kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısı olmuşlardır. “Anlatıcılık, tarih boyunca bütün dünyada değer atfedilen bir iş olarak kabul görmüştür.” (Ergun, 2014: 35). Bu anlatıcılık çerçevesinde Türk kültürünün sözlü ürünleri kültürel birikimi yansıtan anlatılar olması yönüyle dikkat çekicidir. Ölçer Özünel'in dediği gibi “Masal, içinde barındırdığı kodlar nedeniyle bir kültürel gen haritası gibidir.” (2011: 60). Anlatı ve anlatıcı kimliğinin değişmesiyle beraber masalın algısında ve içeriğinde köklü değişimler olmuş (Ergun, 2014: 44) olsa da bu kültürel değerleri ve değişimleri masalarda gözlemek mümkündür ve bu açıdan masalların incelenmesi önemlidir.

Pers/Fars olarak da bilinen İran kültürü tarihi ve kültürüyle bulunduğu alanda ve komşu ülkelerde etkin bir rol almıştır ve Farsça geniş bir coğrafyada kullanılmıştır. Şiir gibi edebî türlerin ön planda olduğu bu kültürde sözlü kültür ürünleri de halk içerisinde etkin bir şekilde varlığını korumaktadır. İran kültürüne bakıldığında halk bilimi ve masallar üzerine derlemeler ve araştırmalar yapan kişiler hikâye ve masal anlatıcılığının önemli bir yer tuttuğunu dile getirmektedirler. İran masalları üzerine çalışmalar yapıp derleyenler arasında Sadıq Hedayat (Sâdık Hidâyet), Adrienne Boulvin, Fazlollah Mühtedî Subhî-yi (Subhî-yi Mühtedî), Forough Hekmat, Samad Behrangî, Alexander Romaskevich, Magomet Osmanov, Nuri Osmanoviç, Hossein Ali Beyhagi gibi isimler yer alır.

Nitekim bizim çalışmamızdaki *Mehrinneğar ile Sultan Mar* masalının varyantlarına ve versiyonlarına Samad Behrangî'nin “افسانه‌های آذربایجان” (*Azerbaycan Masalları*) adlı çalışmasında “Yedi Çift Demir Ayakkabı, Yedi Demir Baston”(1978); Forough Hekmat'in *Folk Tales of Ancient Persia (Antik İran Halk Masalları)* kitabında “Yasmin and the Serpent Prince (Yasmin ve Yılan Prensi) (1974); Bir başka anonim İran masalında “Shams-e-Qamar (Şems-i Kamer)”; Sadıq Hedayat'ın “فرهنگ عامیانه مردم ایران” (*Folk Culture of Iranian People - İran Halk Kültürü*) kitabında “قوطفی بز برقص” masalında (1999) ; Adrienne Boulvin'in

Şiraz'dan derleyip tercüme ettiği *Persian Folk Tales (İran Halk Masalları)* çalışmasında “Oduncunun Kızı ve Yılan Kocası (The Daughter of the Woodcutter and Her Serpent Husband)” (1934) ve yine Boulvin'in Meşhed-Horasan'dan derlediği “Le Sultan Serpent” (Şâhzâdeh-mâr(Fr.)-Yılan Sultan) (1975); Magomet Osmanov ve Nuri Osmanoviç'in Персидские народные сказки (Fars Halk Masalları) kitabında “Сабзкаба и Шакархава (Sabzkaba and Shakarkhava)” diğer adıyla “Sabzkaba” (Yeşil Kaftan) (1987); Hossein Ali Beyhaqi'nin *Forty Tales of Khorasan* adlı kitabının “Mehrinnegar and Sultan Mar” (2001) masalında karşılaşıyoruz.

Yukarıda da adı geçen Sâdık Hidâyet (Sadıq Hedayat) ve Subhî-yi Mühtedi gibi isimler İran masalcılığının 20. yüzyıl için erken dönem derleme faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir (Sarpkaya, 2018: 59). Bu isimlerin masal çevirileri ve incelemeleri başta olmak üzere İran masallarıyla ilgili Türkiye'de bazı yayınlar ve çeviriler de yer almaktadır. Örneğin, İranlı halk bilimci Muhammed Mir-Kiyani tarafından derlenip yazıya geçirilen ve Ali Güleriyüz tarafından çevrilen *Uzun Gece Masalları-İran Masalları* adlı eserde dört masal bulunmaktadır (2002). Subhî-yi Mühtedi'nin derleyip düzenlediği yedi masal ile İranlı yazarlardan Firdovs-i Vezîrî'nin ve Şekûr-i Lûtfî'nin yazdığı ikişer masal; Kirman bölgesinden bir anonim masalla Sâdık Hidâyet, Gûlamrîzâ Sutûde, Nâdir İbrâhimî, Mehdoht Dovletâbâdî'nin de birer masalı Mehmet Kanar tarafından çevrilen *Periler Şahının Kızı İran Masalları* adlı eserde yer almaktadır (2010). Bir diğer çalışma Dönüş Konuk'un 2008 yılında hazırladığı *Fazlullah-i Muhtedi (Subhî) ve Kissehâ-yi Subhî Adlı Eserinden Çeviri Masalları* adlı yüksek lisans tezinde Kissehâ-yi Subhî isimli eserden seçilmiş otuz iki masal bulunmaktadır. Özellikle İran Türkleri ve onların hikâyeleriyle masalları üzerine de çalışmalar yapılmıştır (Ayrıntılı bilgi için bakınız Sarpkaya, 2020; Tulu, 2009).

İran Türklerinden olan masal anlatıcısı Razi, masallarının İran'da kahvehanelerde, meydanlarda ve evlerdeki “hayat” denilen dört tarafı duvarlarla kapalı bahçelerde ve evlerin içindeki çok amaçlı “kürsü” denilen yerlerde anlatıldığını (Sarpkaya, 2020: 177-247) söyler. Sadece İran Türkleri için değil, İran halkının kültürü içinde de benzer bir durum olduğu Rahavi (2020) tarafından dile getirilmiştir.

Hekmat, “bülbüllerin ve güllerin zevki” olarak tanımladığı masalların sözlü halk masalları geleneğinin bir parçası olduğunu ve İran'ın çeşitli bölgelerinin folklorunu ve geleneklerini tanıtan büyüklerin akşamları yapacak bir iş kalmadığında özellikle çocuklar için bir araya gelip anlatılar anlattığını ifade eder. O zamanlar sinema, televizyon, radyo, oyun alanları gibi eğlence türleri olmadığı için büyüklerden öğrenilen masallar çocukları mutlu ederdi ve masallar sözlü kültür ortamında öğrenilirdi (1974: IX-X).

Moazzami (2019) ve Rahavi (2020) de masalları sözlü kaynaklardan öğrenmiştir. Kaynak kişiler masalların artık eskisi kadar anlatılmadığını dile getirirken bu durumun sebebi olarak yeni şartların televizyon ve internetin etkili olduğunu belirtmektedirler. Moazzami ve Rahavi, bir masalci ya da masal anlatıcısı değildir. Ancak anlattığı bu masalı seçmesi ve hafızasında kalması, Ekici ve Sarpkaya'nın değindiği gibi rastlantısal değildir. Bu masal metinleri hem kişisel geçmişi ve repertuarıyla hem toplumsal geçmişi ve repertuarıyla hem de kültürel kimlik aidiyetiyle ilgilidir (2021: 62).

Masal, kültürel kimlik aidiyeti açısından kendisini doğup büyüdüğü İran kültürünün içerisinde tanımlayan ve anlattığı *Mehrinnegar ile Sultan Mar* masalını annesinden dinlediğini ifade eden Horasanlı Homayoun Moazzami adlı kaynak kişiden 2019 yılında derlenmiştir. Moazzami, bu masalın özellikle İran'ın Horasan bölgesinde anlatılan bir masal olduğunu ve Horasan'da hâlen sözlü kültür içerisinde bilinip anlatıldığını dile getirmektedir (Moaz-zami, 2019). Bir başka versiyonunu göstermesi açısından önemli olan bu masalın yukarıda ayrıntılarıyla verildiği gibi başka kaynaklarda da varyantlarına ve versiyonlarına ulaşılmıştır, ancak bu masalların Türkçe çevirisiyle karşılaşılmamıştır. Kaynak kişiden Farsça dinlenilen masal, çalışmanın sonunda "Ekler" bölümünde Türkçe çevirisiyle yer alırken sonrasında Türkiye'deki aynı masalın bir diğer versiyonunun özetine de yer verilmektedir.

Sır Saklamayan Padişah Kızı ve Mehrinnegar ile Sultan Mar masallarının karşılaştırılması: Masalların analizi, benzerlikleri ve farklılıkları

Hekmat'in *Folk Tales of Ancient Persia (Antik İran Halk Masalları)* kitabında girişten sonra bir numaralı masal "Yasmin and the Serpent Prince" (Yasmin ve Yılan Prensi) (1974: 1-24) masalıdır. Kaynak kişiden derlenen masalın bir başka versiyonudur ve bazı farklılıklarla birbirine çok benzemektedir. *Sır Saklamayan Padişahın Kızı* masalıyla daha çok örtüşmektedir. Bu çalışmada incelenen masalarda babanın üç kızı varken Hekmat'in anlattığı masalda beş kızı vardır. Ayrıca kahramanların devlerden kurtulma bölümünde bu çalışmada derlenen masalda hem biraz farklılık hem de ek sınanmalar ve daha çok çatışma unsuru yer almaktadır. Hekmat'in kitabındaki masala benzeyen bir örnek İran'ın halk edebiyatı ve kültürüyle ilgili içerikler paylaşan bir web sayfası Vista'da "Kültür/İran halkının popüler kültürü/ Efsaneler ve hikâyeler/Mehrinnegar ve Sultan Mar" başlığı altında Mehrinnegar'ın kocasına kavuşma anı ve sonrası olmadan eksik bir şekilde yer almaktadır (URL-1). Yukarıda adı geçen başka kaynaklardaki diğer versiyonlarının yanında bu çalışmada incelenen İran masalıyla Türk masalına karşılaştırmalı yöntemle bakmak her iki kültürdeki ortak kahraman tiplerini, motiflerini ve özelliklerini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Masalların olay örgüsü, konusu, teması, özeti, anlatım formu, eşyaları, figürleri ve epik kanunları küçük farklılıklarla ortak unsurlar olarak yer almaktadır.

Her iki masalın olay örgüsü birkaç farklılıkla hemen hemen aynı seyir üzerinden devam etmektedir. Her iki masalda da konular birbirine benzemektedir. Önemli unsurlardan biri olan üslup ve anlatım tekniği açısından masallara baktığımızda her iki masalda da ait oldukları ulusun söz varlığının, söz kalıplarının ve kültürel kodlarının yer aldığı görülmektedir. Örneğin masalda geçen "dili tutulmak" deyimini her iki dilde de mevcuttur. İran masalındaki "demir giysi giyip yıpranmaya kadar aramak" sevdiği ya da özlediği birini bulmak için bir halk deyişidir. "Demir giysin yıpransın!" cümlesinde geçen "demir giysisi yıpranmak" bir deyimdir. İlginçtir ki İran masalında olduğu gibi Türk masalında da demir giysi giyip demir değnekle kız sevdiğini aramaktadır ve ancak onlar yıpranmaya kadar eşini aradığı için bulabilmektedir.

Masallara bakıldığında "ben" dili anlatım formu çok az görülmektedir. Geçmiş zaman ve rivayet bileşik zamanının sıklıkla kullanıldığı masalların dili sade ve akıcıdır. Aşağıdaki

örnekte olduğu gibi sıfatlar açısından zengin olsa da daha çok kısa cümleler kullanılmaktadır. Her iki masalda kurulan bazı cümleler benzer özelliktedir.

Ben de senin gibi, gök gibi, orman gibi, bu uzun ağaçlar gibi, o küçük karınca gibi şu hayatın bir parçasıyım. Seni bırakıp hayatıma devam edebilmem için kızlarından birini bana vermen şartımdır. Bunu yapmazsan hem seni hem de aileni öldürmek zorundayım. Yağmur yağıp rüzgâr esen gün, buğday biçeceğim; kar yağıp her yer bembeyaz olduğu gün, buğdayı değirmene götüreceğim; dünyanın çok sıcak olduğu gün, ekmek yapıp düğün hazırlığı yapacağım; sonunda güzel ve ılık bir günde gelini almak için geleceğim. (Moazzami, 2019; Rahavi, 2020).

Zaman ve mekân konusunda net ifadeler yoktur. Orman, saray, köy, ev, göl, çöl gibi genel yer adları geçmektedir. Masallarda hikâye çoğunlukla ana kahramanlar üzerinden anlatılmaktadır. Çatışma, yılanın eşinin kocasının şekil değiştirip yılan donuna girmesi sırrını tutamamasıyla yaşanmaktadır. Kahramanların karşısına düşman figürü olarak devler konmuştur. Masallarda çatışmanın yaşanmasından sonra kahramanların düşmanla nasıl mücadele ettikleri anlatılmaktadır. Masalların sonu beklendiği gibi kahramanların devlerden kurtuluşuyla mutlu sonla biter.

Masallarda Mindilhava, Sultan Mar'a; Mehrinnegar ise padişahın en küçük kızı yani Mindilhava'nın karısına denk gelmektedir. Yılan kahramanların sihirli güçleri vardır. Kullanılan olağanüstü motiflerle masalın akılda kalıcı olması sağlanmaktadır. Ayrıca ana kahraman tipiyle yardımcı figürlerin de bazen benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Masalların kahramanının yılan donuna girebilen bir devin oğlu olarak olağanüstü güçleri vardır. Her iki masalda da ana kahraman kızın kız kardeşlerinin kıskanç olduğu görülmektedir. Bunun yanında kızın da sır tutamayan biri olduğu anlatılmış ve bu yüzden sıkıntı ve çatışmalar yaşanmıştır. Dev olan anne, teyze ve kuzen de kıskançlık açısından benzer özellikler göstermektedir.

İncelenen masallar içinde barındırdığı doğaüstü unsurları ve hayvan şekline girme motifleriyle “hayvan masalları ve olağanüstü masallar kategorisinde” yer alır. Yılanın olağanüstü masallardaki işlevi açısından yılan motifi genellikle kötü tiplmelerle karşımıza çıkarken bu masallarda kötü tip olmanın aksine masalın ana kahramanı olarak iyi bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Figürler bağlamında her iki masalda da kahraman akıllı, yetenekli, güçlü ve temkinlidir.

Yukarıdaki duruma benzer bir şekilde Şahmaran masalında da yılan donundaki ana kahraman iyi bir karakter olarak görülmektedir. Meral Ozan ve Ali Osman Öztürk'ün (2022) Şahmaran ile Fantastik Yolculuk - *Musa Abdi'den Ignác Kúnos ve Oğuz Tansel'e* kitabında ayrıntılarıyla bahsedilen yılan donundaki Şahmaran'ın sırrının Camasp tarafından ifşa edilmesi de (edilmek zorunda kalınması) incelenen masallardaki durumla benzerlik göstermektedir.

Türk masalıyla İran masalının motiflerinin de ortak olduğu görülmektedir. Motif, “kendisini gelenekte koruma kabiliyetine sahip olan hikâye etmenin en küçük unsurudur.” (Lüthi, 1990: 18) En küçük unsur olmasının yanında olay örgüsünü şekillendiren yapı taşlarındandır.

Stith Thompson'ın (1928) 23 başlıkta topladığı *Motif Index of Folk-Literature* adlı eserindeki motiflerin çoğu bu çalışmada incelen masallarda da görülmektedir.

Mitolojik motifler ve hayvanlar açısından yılanlar, devler, kuşlar, Mehrinnegar'ın devlerden kaçarken sığındığı ağaç gibi motifler bu sınıflandırmanın içinde yer almaktadır. İncelenen masalların mitolojik tiplerleri de ilginçtir. Kahramanın şekil değiştirme motifi masallarda kullanılan ana motiflerdendir. Kadın masal kahramanlarının sahip olduğu aileler açısından farklılıklar vardır. Bir masalda kadın kahraman padişahın kızıyla diğer masalda deve dikenli satıcısının kızıdır, dolayısıyla yılan kahramanla evlilikle “şans ve talih” motifleriyle beraber sınıf değişimi de ortaya çıkmaktadır.

“Yasak motifi” açısından Mehrinnegar'ın ya da padişahın kızının sırrı söyleyerek eşlerinden ayrı düşerek cezalandırılması ve kavuşmak için pek çok fedakârlıkta bulunmaları gerekmektedir ki aynı zamanda “mükâfat ve cezalar” motifini de göstermektedir.

“Olağanüstü kişi motifi” olarak hem şekil değiştiren kahramanlar hem de devler yer almaktadır ki devler kendi başına da masallarda motif olarak sınıflandırılmaktadır. Bir başka masal motifi olan “olağanüstülükler” de incelenen masallarda sıklıkla karşılaşılan motiflerdendir. Doğanın canlı görülmesi ve onlarla konuşulması ona göre davranılması da masallarda sıkça vurgulanmaktadır. Örneğin, Sultan Mar annesi eşini zorlu bir görev için amcasının evine gönderdiğinde yola çıkmadan önce Mehrinnegar'ı aşığıdaki nasihati söyleyerek uyarıyor ve o da denilenleri yaptığı için doğadan iyilikler görüyor.

Etrafındaki doğanın canlı olduğunu unutma! Yolda, suyu içilemez durumda olan tuzlu bir göl göreceksin. Oraya ulaştığında, ‘Sen Göl! En iyi sulardan birine sahipsin; Ne yazık ki biraz içecek vaktim yok.’ Daha sonra dikenli çalılarla dolu bir çöle ulaşacaksın. Ona söyle, ‘Ah Çöl! Çok güzel çiçeklerin var; Ne yazık ki bu tarlada dolaşacak vaktim yok.’ Sonunda kurumuş gibi görünen büyük bir ağaca ulaşacaksın. Ona de ki: ‘Ey Ağaç! Yeşil yapraklı tüm dallarınla muhteşemsin; Ne yazık ki senin gölgende biraz dinlenecek vaktim yok!’ demelisin. (Moazzami, 2019; Rahavi, 2020).

“Sihir” motifinin ise kahramanın ortadan kaybolmasında ve Mehrinnegar'ı devlerin yanına götürürken ya da devler diyarından çıkartırken onu iğne yapıp giysisine iğnelemesi bir başka motif ve şekil değiştirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında masalda özellikle devler diyarında “sihirli eşyalar” da yer almaktadır ve kahraman bazı durumlarda büyü ya da sihirli sözler söyleyerek istediklerini yapmakta ya da sevdiğini kurtarmaktadır. Bu büyü ve sihirli motifler kahramana yardımcı olan ve çatışmanın çözülmesini sağlayan unsurlardır.

Devlerin kızı öldürmeye çalışması hem olağanüstülük hem de “ölüm” motifleriyle karşıma çıkmaktadır. Masallarda en çok kullanılan bir diğer önemli motif de “imtihanlar, denemeler, sınavmalar” motifidir ki masallarda kızların sırrı tutamaması, devlerin onları zor görevlere göndermesi ve öldürmeye çalışması bu kapsamdadır. “Aldatmalar” motifi ise özellikle yine devlerde görülmektedir. Bu aşamalarda aynı zamanda verilen sözün yerine getirilmemesi ve aşk ya da evliliğin sınavması söz konusudur.

“Kaderin ters dönmesi” motifi, kahramanlar mutlu mesut yaşarken eşlerinin sırlarını tutamayıp açık etmesiyle yaşanır. Kadınlar bu yüzden masalın sonuna kadar pek çok zorlukla

ve sefaletle mücadele etmek zorunda kalır. “Geleceğin tayini” motifi de burada devreye girer. Padişahın kızı ve Mehrinnegar kocalarını aramak için yollara düşüp fedakârlık gösterince masalın sonunda bir diğer motif “esirler ve kaçaklar” ile esir ve kaçak olma durumundan kurtulup mutluluğa kavuşurlar. Ayrıca “anormal zulümler” motifi de her iki masal da yılanın dev annesinin Mehrinnegar’a ve padişahın kızına çok zor işler yaptırmasında görülmektedir.

Vladimir Propp (1987), masalların benzerliği sorununa masalların kompozisyonları ve yapıları bakımından karşılaştırmalı analizinden hareketle çözümlenebileceğini düşünmektedir. Epik kanunlar masalın ortak özellikleridir (Sakaoğlu, 2002). Propp’un (1987) masalın değişmeyen sabit işlevleri arasında yer alan ve ilk işlevlerinden biri olan aile fertlerinin birinin evden uzaklaşması ilkesi her iki masalda da hem kadın hem de erkek kahraman açısından görülmektedir.

Sır Saklamayan Padişahın Kızı masalında İran masalından farklı olarak kahramanın ortaya çıkışında ve bir ihtiyar adam yerine padişahın kızına talip olmasıyla değişiklik gösterir. Kızlarla evlenebilmesi için padişahın isteklerini de yerine getirmesi gerekmektedir. İstenenleri yerine getirdikten sonra büyük kız ve ortanca kız onun yılan olduğunu görüp korkup onunla evlenmek istemezler ve ondan kaçarlar. Ancak padişahın küçük kızı korksa da sabır gösterip bekleyince üç geceden sonra dördüncü gece onun yakışıklı bir erkeğe dönüşmesiyle mükâfatlandırılır. Küçük ve iyi huylu kızla evli olunması aynı olsa da oraya kadar ki süreçlerde bazı farklılıklar vardır. İblisler tarafından kaçırılıp devler tarafından büyütülen kahramanın sırrı ortaya çıkınca ortadan kaybolmasında da (nedeni benzer olsa da) kaybolma şekli farklılık gösterir. Mindilhava bir fırtınayla ortadan kaybolurken Sultan Mar kuş donuna girerek ortadan kaybolmaktadır.

“Tekrar kanunu” da inek, sığır, deve sürüleriyle karşılaşmanın anlatılmasındaki gibi bu masalarda görülmektedir. Sultan Mar’ın “Yılan derimi yakarsan ben önce bir kuşa dönüşüp odanın içinde üç defa dolaşıp uçacağım...” sözlerinde, kuzenin nehrin kenarında üç kez su istenip suyu vermeyince lanetlenmesi, Mindilhava’nın üç geceden sonra insan şekline dönmesi gibi durumlarda “üç rakam (sayı) kanunu” kendini göstermektedir.

“Küçümsemenin galip gelmesi” kanununu yılanın insanlar arasında küçük görülürken padişahın isteklerini yerine getirerek kızıyla evlenmesinde ya da Sultan Mar’ın Mehrinnegar ile evlenmesinde; padişahın kızının ve Mehrinnegar’ın devler diyarında küçük görülmesine karşılık eşlerine kavuşabilmelerinde ortaya çıkmaktadır. “Kahramanın bütün ilgiyi toplaması” kanunu ise her iki masalda da yılan donuna giren kahramanlarda, zaman zaman da eşlerinin kendilerine kavuşmak için çabalarının olduğu aşamalarda Mehrinnegar ve padişah kızında görülür. Ancak çoğunlukla ana eksen yılan donuna giren kahramanların etrafında çizilmektedir.

İran masalının varyantlarında ve versiyonlarında Mehrinnegar’ın Sultan Mar’ın amcasının ya da teyzesinin evine gittikten sonra olaylar yaşanıp devler ölüp masal biterken farklı olarak kaynak kişilerden derlenen *Mehrinnegar ile Sultan Mar* masalında daha çok çatışma unsurunun yer alarak dev anne, Mehrinnegar’ı hem amcaya gönderip onun ölümden dönmenden sonra onu tekrar hem de kız kardeşinin evine göndermesi ve orada da kahramanların üç aşamadan oluşan engellerle karşılaşip yılanın eşini kurtararak devleri öldürmesi anlatılır.

Sır Saklamayan Padişah Kızı ve Mehrinnegar ile Sultan Mar masallarına konu, olay örgüsü ve yapısı, figürler, anlatım formu, hayvanlar, olağanüstülükler, sihirli eşyalar, motifler ve epik kurallar açısından bakıldığında aynı masalın versiyonları olduğu anlaşılmaktadır. Kültüre göre kahraman adlarıyla bazı yer adlarının farklı olduğu görülmektedir. Ana tema olan kahramanın yılan donuna girmesi ve yolculuğunda aynı aşamalardan geçmesi benzer şekilde yer almaktadır. Şekil değiştirme açısından yılan donuna girmenin analizi ve masallarda temsillerinin neler olduğu aşağıda değerlendirilmektedir.

Şekil (Don) değiştirme ve yılan şekline girme

Don (şekil) değiştirme, bütün dünyaya yayılmış, kahramanların kendilerini saklayabilmeleri veya koruyabilmeleri amacıyla bir yaratık, insan, hayvan veya bitki suretine dönüşmesi şeklinde gerçekleşen bir motiftir (Ögel, 1995: 133). Kahramanı bir şeye benzetme değil, doğrudan kahramanın bir başka şeye dönüşmesi söz konusudur. Hemen hemen bütün kültürlerde görülen bu motif farklı işlevlerle karşımıza çıkmaktadır. Ögel'in bahsettiği saklanma ve korunma işlevleri başta olmak üzere anlatılarda kahramana dikkat çekme, olağanüstülük sergileme, güç ya da kutsallık atfetme, anlatının kalıcı olmasını sağlama gibi işlevlerle anlatıya zenginlik katmaktadır.

Dünyanın ve insanın yaratılışına dair efsanelerden beri pek çok sözlü kültür ürünlerinde de şekil değiştirme motifi karşımıza çıkmaktayken yılan donuna girme açısından bahsi geçen her iki kültürde bilinen masallardan biri olan Şahmaran masalı akla ilk gelen örneklerden olsa da bu şekil değiştirme motifi geyik ya da kuş donuna girme motifi kadar sık karşımıza çıkmamaktadır. Ancak bu çalışmada incelenen her iki masalda da ana kahramanın yılan donuna girmesinin yanında başka bir hayvanın donuna girmesi de söz konusudur.

Türk kültüründe ve anlatılarında İslamiyet'ten önce de sonra da şekil (don) değiştirme motifi vardır. Eski Türk inançlarından başlayarak destan, masal, halk hikâyesi gibi pek çok anlatıda şekil değiştirme motifi görülmektedir. Özellikle sözlü anlatı türlerinden masallarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Mehmet Alparslan Küçük, Türk kültüründe don değiştirme motifi için “farklı şekillerde kendisini gösteren bu motifin Orta Asya'daki Türk boyları ile Anadolu'daki Türkler arasında ortak inanışlardan/anlayışlardan birini oluşturmaktadır.” (2020: 98) diye ifade eder. Ortak inanış ya da anlayışa karşın bu motif değişik adlarla da anılmaktadır.

Türk anlatılarındaki şekil değiştirmelerin çoğu hayvan donuna girme şeklindedir ve büyük çoğunluğu geyik ve kuş şekline girmeye ilgili olup az bir kısmı başka bir hayvanın donuna girme şeklindedir (Ocak, 2002:207). Diğer şekil değiştirmelerin yanında incelenen masallardaki ana motif az rastlanan yılan donuna girmedir. Yılan donuna girme uluslararası literatürde Aarne-Thompson-Uther İndeksinin ATU425, “The Search for the Lost Husband” (Kayıp Kocanın Arayışı), ATU425A, The Animal (Monster) as Bridegroom (Hayvan Damat), ATU 425B, “The Son of the Witch” (Cadının Oğlu) tipine karşılık gelmektedir (Uther, 2004: 250-251). Bu motif aynı zamanda, bir ailenin kız çocuğunun kaderinden dolayı veya ailesinin ısrarı ya da onlara yardım etmek zorunda kalışı yüzünden hayvan damatla evlenme-

ye zorlandığı bir eş seçimi olarak da tanımlanmaktadır (Zipes, 2011: 224-226). Bu açılardan incelenen her iki masal da ATU425, ATU425A, ATU425B kapsamındaki bu motifler içinde yer almaktadır.

Şekil değiştirme motifi her bir edebî türde farklı işlevlerle karşımıza çıkabilmektedir. Ahmet Yaşar Ocak, halk anlatılarında şekil değiştirmenin genellikle Allah, sihirbaz, cadı, evliya gibi üstün bir güç tarafından iyiliğe karşılık mükâfat; kötülüğe karşılık ceza şeklinde gerçekleştiğini ve bir ağacın, hayvanın veya cansız bir nesnenin şimdiki hâline nasıl geldiğini açıklayan bir motif olduğunu söyler. Türk menkıbe, masal ve efsanelerinde geyik olmak veya güvercin donuna girmek şeklinde “donuna girmek” deyimini kullanıldığını belirtir (2002: 206-207). İncelenen her iki masalda kahramanın yılan donuna girmesi hem mükâfat hem de cezalandırma boyutlarıyla yer almaktadır.

Hayvana dönüşme motiflerinin en sık görülen örneklerinden biri de kuş donuna girmek- tir. Kuş donuna girmeyi Ögel, hem olumlu hem de olumsuz örnekleriyle *Türk Mitolojisi* adlı çalışmasında ayrıntılarıyla vermiştir (1995: 139-142; 554-560). Anlatılarda Türklerin İslamiyet’ten öncesine ve sonrasına bakıldığında kuş donuna girmeye sık karşılaşılır. En çok da güvercin, doğan, şahin gibi hayvanların şekline girme söz konusudur (Ocak, 2002: 219-223). *Mehrinnegar ile Sultan Mar* masalında kahramanın yılan derisi yanınca kuş olup ortadan kaybolmaktadır. *Sır Saklamayan Padişah Kızı* masalında ise kahramanlar oğlanın dev annesinden kaçarken oluşturdukları denizde ördek donuna girdikleri için kurtulmuşlardır.

Halk anlatılarında kuş olarak don değiştirmenin deniz, göl, nehirle ilişkili olarak su ile bağlantılı olduğu görülmektedir (Ozan ve Öztürk, 2022: 172). Nitekim incelenen masalarda da kahramanların kuş donuna girmeleri yukarıda bahsedilen deniz ya da göl kenarında gerçekleşmektedir.

Ayrıca şekil değiştirmenin bir başka özelliğini de *Sır Saklamayan Padişah Kızı* masalında görürüz. Mindilhava peşlerinde olan teyzesinin kızından kurtulmak için karısını bir ağaca kendisini de bir dervişe dönüştürür. Bu açılardan şekil değiştirme motifinin çok boyutlu olarak gerçekleşebildiği görülmektedir.

İncelenen her iki masalda da ana motif yılan donuna girme- dir. İran kültürünün anlatılarında da Inge Höpfnér’e göre, bu şekil değiştirmenin birçok varyantı yer almaktadır (2014: 124). Alman bilim insanı Ulrich Marzolph, *Fars Halk Hikâyeleri Kataloğu*’nda bu masalları kendi türü içinde “Der Tierbräutigam: Die böse Zauberin” (Hayvan Damat: Kötü Büyücü) olarak sınıflandırmıştır (1984: 84-85). Her ne kadar Marzolph, “hayvan damat” olarak yılan donundaki kahraman için “kötü büyücü” dese de incelenen masallardaki kahramanların herhangi birine kasıtlı olarak zarar vermesi söz konusu değildir. Evlenmek istediği kızlar onu bir yılan olarak görüp ondan korktuğu için reddetmişlerdir ve onlara bir şey yapmamıştır. Annesi, teyzesi ve kuzeni yılanın karısını zor ve imkânsız görevleri yerine getirmesi için zorlamakta ve öldürmeye çalışmaktadır. Annesinin ve teyzesinin ölümüne sebep olmasında masalın bütünlüğünde ve anlam çerçevesinde kendini savunmak maksatlı onların zulmünden kurtulmak için büyü yaptığı görülmektedir. Onların peşini bırakmamaları ve gönüllü olarak suya girip boğulmaları söz konusudur.

Metin Ergun, insanın arzularının ve beklentilerinin bilinçaltından efsanelere yansımalarının bir sonucu olarak şekil değiştirme motifindeki değişim ya da dönüşümün kahramanın iradesi dâhilinde veya iradesi dışında gerçekleşebileceğini belirtmektedir (1997: 176-177). Her iki masaldaki kahraman yılan donuna girmeyi kendisi seçmemiştir, devin yetiştirdiği oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Bu kaderi kendisi seçmemiştir. Ancak dev türüyle değil, insan türüyle beraber olmayı tercih etmiştir.

Bilinçaltının bir yansıması olarak psikanalitik açıdan yılan mitlerde ebedî dönüş mitosunun yansımasıdır. Zamanın döngüselligi içinde Mircea Eliade'ye göre, "Arkaik insan için gerçeklik, göksel bir arketipin taklit edilmesinin bir işlevidir." (1971: 5-6). Bu görüşe dayanak olarak İran Zurvanitlerinin bir inancını aktarır: Zurvanlılar, Dünya üzerindeki her şeyin kutsal yani göksel bir karşılığı olduğuna inanıyorlardı. Türk ve İran kültüründe de göksel inanışlar İslamiyet öncesinde ve sonrasında da görülmektedir. Mitsel anlamda anlatılara yansıyan sembolik göksel karşılıklar vardır, yılan motifinin masallarda şekil değiştirme bakımından kullanılmasının göksel bir arketipin yansıması olduğu düşünülmektedir.

Göksel karşılıklarının yanında halk inanışlarında bazı olumlu yönleri açısından yılanın iyi olarak değerlendirildiği yerlerden biri de rüya yorumlarıdır. Kaynak kişinin annesinden duyduğu onun da kendi annesinden duyduğu şekliyle rüyada yılan görmek zengin olmayla, bollukla, bereketle yorumlanmaktadır, rüyayı gören kişinin mal mülk sahibi ya da zengin biri olacağı anlamına gelmektedir (Rahavi, 2020).

Simgesel olarak yılanın görüldüğü gibi hem iyi hem de kötü temsilleri vardır. Kendi kuyruğuna dolanık dairesel yılan şekli yine yukarıda bahsedilen ebedî dönüş mitosunun çıktısı olarak sonsuzluğu temsil etmektedir. Bunun yanında gebeliği, reenkarnasyonu, inisiyasyon sürecini ya da bazı kozmik güçleri simgeler.

Mezopotamya, eski İran ve eski Yunan gibi çeşitli kültürlerde ve Tevrat'ta geçen Aden Bahçesi hikâyesine (Tekvîn, 2-3. bablar) benzer şekilde yılanın tanrılar tarafından insana bahsedilen ölümsüzlüğü çaldığına dair efsaneler anlatılmıştır. Ayrıca "Ayla bağlantısına paralel olarak yılan kadınla ve cinsellikle de ilişkilendirilmiştir (fallik sembol). Yılanın regl dönemlerini yönettiğine inanılmış, Pers ve Yahudi (Rabbânî) geleneklerinde ilk kadının yılan tarafından ayartıldıktan hemen sonra âdet görmeye başladığına yönelik efsaneler yer almıştır." (URL-2).

Dünya anlatılarında karanlık güçlerle ya da şeytanla ilişkilendirilen yılanlara bir örnek olarak, Mamre ağacının altında oturan İbrahim'in yanına ve haksever insanların karşısına ölüm, güzel bir koku, bir taç ve günahkârlar için büyük bir çirkinlikle geldiğini söyler. İbrahim ölümüne "çirkinliğini göster" deyince ölüm, biri yılan yüzü taşıyan, diğeri kılıca benzeyen iki baş göstererek çirkinliğini açık eder (Campbell, 2010: 388). Bu iki masalda da Sultan Mar ve Mindilhava'nın yılan oluşlarını gizleme istekleri, arketipsel olarak yılanın insanlar tarafından çirkinlikle ve ölümle eş değer görülmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. İnsanları öldürebilme güçlerinin ve bundan dolayı çirkin görülmeleri doğrudan söylenmese de eşlerini ilk seçerken büyük kız kardeşlerin yılanların zenginliğine ve gücüne rağmen onları istememe sebepleri bu durumu açıklamaktadır.

Yılan motifinin olumsuz özelliklerinin yanında dünya mitolojilerinde yukarıda bahsedilen sonsuzlukla beraber yaşamsal kudreti, değişimi, ölümsüzlüğü, tıp alanında kullanılan sembolden de anlaşılacağı üzere iyileşmeyi, yeniden doğuşu, doğurganlığı, bereketi, şifayı, koruyuculuğu temsil eden olumlu özellikleri de vardır.

Türk kültüründe yılan, Şaman'ın yardımcı ruhu olarak “Şaman cübbesinde yer alan hayvanlardan biridir. Şaman külâhı ve davulunda (yeraltı dünyasıyla olan bağın işareti olarak) da yılan tasvirleri bulunmaktadır.” (Türkan, 2008: 146). Kırgızlarda beyaz yılanı evlerinin iyeleleri olarak görüp ona hiç zarar vermezken tam aksine ileride bir iyilik olacağına işareti olarak kabul etmektedirler (Karadavut, 2010: 77). Türklerde turnanın ilkbaharda yılan getirmesi bolluk olarak yorumlanır (Elçin, 1997: 66). “Şamanist olan Türk boyları arasında da yılanın önemli bir yeri vardır. Yılan Şaman'a yardım eden koruyucu hayvan ruhlarından birisidir.” (Seyidoğlu, 1998: 87). “12 hayvanlı Türk takviminde yer alan, bazı mitolojik metinlerde kutsal ve koruyucu bir ruh olan, ancak çoğunlukla kötülük simgesi Erlik ile özdeşleştirilen ve tehlikeli, şeytansı bir yeraltı varlığı olarak tasavvur edilen yılanın efsane ve halk inanışlarında koruyucu bir varlık ve ailenin ocağı olarak telakki edildiği örnekler de bulunmaktadır.” (Karakaş, 2013: 59). Nitekim bu çalışmadaki masalarda Sultan Mar ve Mindilhava kibar, sevecen, yiğit olma gibi olumlu özelliklerinin yanında devlere karşı eşini korumaktadır.

Yılan motifi masalarda tekdüze yaşamın içerisinde zenginlikle beraber bolluğu ve bereketi temsil etmektedir. Mehrinnegar ve Padişahın Kızı yılanın sırrını tutamayıp eşlerinden ayrı düştüklerinde onları bulma yolculuğunda sırrı tutamadıkları için yolda aslında kendilerinin olan bir sürü şeyden faydalanamamaktadır.

“Yılan hem bu dünyayı yani yaşamı hem de öbür dünyayı yani ölümü görebilen nadir varlıklardandır. Yeraltındayken ölümler ve ölümlerle birlikte olan yılan yerüstüne çıktığında yaşayanlar ve yaşamla birlikte olur. Böylelikle iki dünyanın sırlarına vâkıftır.” (Yeşildal, 2018: 428). İncelenen masalarda uzak anlamıyla öbür dünyayı masal dünyasında ise devler diyarıyla insan diyarına vâkıf olması ve her iki yerde de güç sahibi olup olağanüstü güçler sergilemesi arkaik olarak bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.

“Kâh yılan, kâh kuş ya da farklı bir hayvanın şekline bürünerek savaştan masal kahramanı donuna girdiği hayvanın akıbetini paylaşır.” (Türkan, 2008: 149). Yılan donuna girebilen kahramanların güçlerini gösterip devlerden kurtularak yeni bir yaşama kavuşması yılanın mitolojik özelliklerinin ve masalın mutlu sonla bitme özelliğinin bir yansımasıdır. İran masasında Türk masalından farklı olarak devin oğlu kuş donuna da girebilmektedir. Sırrı ortaya çıktığında bu şekilde ortadan kaybolmaktadır. Ayrıca Türk masalının sonunda oğlanın dev anasından kurtulabilmeleri ördek donuna girerek olmaktadır.

Örneklerden görüldüğü üzere şekil değiştirme ve yılan donuna girme masalın olay örgüsünde, vermek istediği mesajda, temalarında, motiflerinde bir mihenk taşı görevi görmektedir. Türk ve İran masalında da arkaik özellikleriyle yılan donuna giren kahramanlar yiğitliği, temkinli olmayı, bolluğu, gücü, iyileşmeyi ve koruyuculuğu simgelemektedir.

Sonuç

Dünya masallarına baktığımızda bazı açılardan benzer özellikler taşımaktadır. İncelenen her iki masal da benzerlikleriyle karşılaştırmalı edebiyat ve sözlü kültür açısından dikkat çekicidir. Ayrıca *Mehrinnegar ile Sultan Mar* masalının bir başka versiyonunu göstermesi açısından önemlidir. *Sır Saklamayan Padişah Kızı* ve *Mehrinnegar ile Sultan Mar* masalları konu, olay örgüsü, formel unsurlar, masalın epik kanunları, motifler ve verilen mesajlar açısından sıkı bir şekilde benzerlikler taşımasının yanında kültürel olarak da benzerlikler taşımaktadır.

Masallarda Mindilhava, Sultan Mar'a; Mehrinnegar ise padişahın en küçük kızı yani Mindilhava'nın karısına denk gelmektedir. Masalın kahramanlarının sihirli güçleri ve yılan donuna girebilen bir devin oğlu olarak her ikisinin de olağanüstü güçleri vardır. Türk destan ve masallarında görülen şekil değiştirmenin, hayvan donuna girmenin, İran masallarında da yer aldığı görülmektedir. Devler ve insan diyarında yaşama yetisi olan ana kahramanın bir devlerin yetiştirdiği oğlu olup yılan donuna girebilmesi ve olağanüstülükler gerçekleştirebilmesi her iki masalın da ana motiflerindedir. Masalın yapısı ve incelenmesinde bu motiflerin çeşitli işlevlerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Masallar bu özellikleriyle ve motifleriyle "hayvan masalları ve olağanüstü masallar kategorisinde" yer almaktadır. Yılanın olağanüstü masallardaki işlevi açısından yılan motifi genellikle kötü tiplerle karşıma çıkarken bu masallarda kötü tip olmanın aksine masalın ana kahramanı olarak iyi bir şekilde karşıma çıkmaktadır. Figürler bağlamında her iki masalda da kahraman akıllı, yetenekli, güçlü ve temkinlidir.

Masallar karşılaştırıldığında kültürel benzerliklerle yılan motifinin masallarda şekil değiştirme bakımından kullanılmasının göksel bir arketipin yansıması olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde hemen hemen günlük hayatın her alanında görülen yılan motifi üzerine Türk ve İran masallarında karşılaştırma yapıldığında bazı açılardan geçmişteki içerik, anlam ve inanışlardan uzakta kalsa da masallarda bu anlam ve içeriklerin korunduğu görülmektedir.

Research and Publication Ethics Statement: This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from the volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Araştırma ve yayım etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçlarıyla birlikte sonrasında ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Contribution rates of authors to the article: The contribution of first author to the article is 70%, and the contribution of second author to the article is 30%.

Yazarların makaleye katkı oranları: İlk yazarın makaleye katkısı %70, ikinci yazarın makaleye katkısı %30'dur.

Ethics committee approval: The present study does not require any ethics committee approval.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Financial support: The study received no financial support from any institution or project.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- انتشارات [Behrangî, S.] (1978). آذربایجان های افسانه [Azerbaijan masalları]. انتشارات نیل [Nil], 155-165.
- ،علی حسین بی‌هقی، [Beyhaqi, H.A.] (2001). “خراسانی افسانه چهل” [Forty tales of Khorasan (Horasan'ın kırk masalı)]. اسلامی، ارشاد و فرهنگ وزارت انتشارات، و چاپ سازمان (Horasan'ın kırk masalı), 27-35.
- Boratav, P.N. (2000). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Gerçek.
- Boulvin, A. (1975). *Contes populaires Persans de Khorassan band 2: Trente-six contes*, traduits par A. Boulvin et E. Chocourzadeh. C. Klincksieck, Tale nr. 4, 10-14.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. Kabalıcı.
- Ekici, M. ve Sarpkaya, S. (2021). Tebrizli İran Türklerinde masal anlatıcısı tipolojisi ve kültürel kimlik. *Milli Folklor*, 17 (130), 58-69.
- Eliade, M. (1971). *The myth of the eternal return: Cosmos and history*. Princeton UP.
- Elçin, Ş. (1997). *Halk edebiyatı araştırmaları I*, Akçağ.
- Ergun, P. (2014). Türk masal anlatıcısının kimliği. *Milli Folklor*, 26 (104), 33-45.
- Ergun, M. (Haz.) (1997). *Türk dünyası efsanelerinde değişme motifi*. C. I. (A.B. Ercilasun ve F. Türkmen, İnceleyenler), Ankara Üniversitesi.
- Hekmat, F. (1974). *Folk tales of Ancient Persia*. (Retold Forough Hekmat with the collaboration of ،چشمه نشر [Hidayet, S.] (1999). "ایران مردم ؤ عامیایان فرهنگ" [Iran halk kültürü]. 298-301.
- Höpfner, I. (2014). *Märchen aus Persien*. Fischer Taschenbuch Verlag.
- Kanar, M.(2010). *Periler şahının kızı İran masalları*. YKY.
- Karadavut, Z. (2010). Kırgız masallarında mitolojik unsurlar. *Milli Folklor*, 22 (85), 71-80.
- Karakaş, R. (2013). Şiir efsane ve halk inanışlarında yılan miti. *folklor/edebiyat*, 19 (73), 49-62.
- Konuk, D. (2008). *Fazlullah-i Muhtedî (Subhî) ve Kissehâ-yi Subhî adlı eserinden çeviri masalları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, M.A. (2020). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk geleneğinde “don değiştirme”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 94, 97-122.
- Lüthi, M. (1990). *Märchen*. Metzler Verlag.
- Marzolph, U. (1984) Typologie des Persischen volkmärchens. *Orient-Institut Der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 31, 84-85
- Mir-Kiyani, M. (2002). *Uzun gece masalları - İran masalları*. (A. Gülerüz, Çev.) Can.
- Ocak, A.Y. (2002). *Alevî ve Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri*. İletişim.
- Османов, Магомед [Osmanov, Magomet] ve Нури Османович [Nuri Osmanoviç] (1987). Персидские народные сказки [Fars halk masalları]. Наука Главная редакция восточной литературы [Nauka Doğu Edebiyatının Ana Yazı İşleri Ofisi], 301-306.

- Ozan, M. ve Öztürk, A. O. (2022). Şahmaran ile fantastik yolculuk - *Musa Abdi'den Ignác Kúnos ve Oğuz Tansel'e*. Paradigma Akademi.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi*. C. II. Türk Tarih Kurumu.
- Ölçer Özünel, E. (2011). Yazının izinde masal haritalarını okuma denemesi: Masal tarihine yeniden bakmak. *Milli Folklor*, 23 (91), 60-71.
- Ромаскевич [Romaskevich], Александр [Alexander] (1934). Персидские народные сказки [*Fars halk masalları*]. Academia, 145-153.
- Propp, V. (1987). *Masalların yapısı ve incelemesi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Akçağ.
- Sarpkaya, S. (2018). İran Türklerinin masallarıyla ilgili İran'da yapılan çalışmalar üzerine bir inceleme. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 56-69
- Sarpkaya, S. (2020). Tebriz Türk masalları üzerinde bir inceleme. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyidoğlu, B. (1998). Kültürel bir sembol: Yılan. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, 86-92.
- Thompson, S. (1928). *Motif Index of Folktale*, Helsinki.
- Tulu, S. (2009). *Horasan Türklerinden masallar ve halk hikâyeleri*. Kömen.
- Türkan, K. (2008). Türk masallarında kahramanın ve şamanın don değiştirme arasındaki benzerlikler. *Türkbilig*, (15), 136-154.
- Uther, H.-J. (2004). *The types of international folktales: A classification and bibliography, based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. Suomalainen Tiedekatemia, Academia Scientiarum Fennica.
- Yeşildal, Ü.Y. (2018). Bir arketip olarak yılan. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (13), 420-431.
- Zipes, J. (2011). *The enchanted Screen: The unknown history of fairy-tale films*. London and New York: Routledge.

Elektronik Kaynak

- URL-1: مار سلطان و ننگار و مهری ننگار . <https://vista.ir/m/c/qsw4h> -مار سلطان- مهری ننگار
- URL-2: *Yılan* (2013). <https://islamansiklopedisi.org.tr/yilan>

Sözlü Kaynaklar

- Moazzami, H. (2019). 1953, Horasan, emekli mühendis.
- Rahavi, M. (2020). 1968, Tahran, Uppsala Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisi.

Ekler

Ek A: Moazzami (2019) ve Rahavi'den (2020) derlenmiştir. Farsçadan çeviren Mahin Rahavi; Redaksiyon: Nejla Orta.

Mehrinnegar ile Sultan Mar masalı

Bir varmış bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde uzak bir kasabanın dış mahallelerinde yoksul bir aile varmış. Bu ailenin babası devedikeni satıcısıymış. İhtiyar

adam her gün ormana gidermiş, dikenleri toplayıp sırtlayıp köye kadar taşırılmış, orada satarmış ve böyle yoksul bir hayat sürerlermiş. Onun üç kızı varmış, biri diğerinden daha güzel, daha ince, daha kibar, daha farklıymış. Bu, en güzelleri üçüncüsüymüş, Mehrinnegar adında. Babası işten eve gelince ellerini temizleyip kendi yaptığı merhemden sürüp yaralı ellerini iyileştirip öpüp severmiş. Sonunda babasının ne vücudunda ne kalbinde ağrıdan sızıdan herhangi bir iz kalmamış. Akşamları yemeklerini yedikten sonra yatmadan önce Mehrinnegar şirin şirin sözler söyler, hikâyeler anlatır, fıkralarıyla ailesini eğlendirirmiş. Türküler söyleyince baykuşlar dahi sesini keser onun cennet sesini dinlermiş.

Bir gün yaşlı adam yine ormana devedikenini ve odun toplamaya gitmiş. Türkü çağırıp kuru dalları toplayıp çuvala koyarken bir şey hissetmiş. Önemli değildir, deyip kendini teskin etmiş. Tutam tutam dikenleri demet yapıp çuvala koyarmış, ama demetin birini kaldıramamış, çok ağırılmış. Dalları birer birer demetten ayırmaya başlamış. Son tutamı alır almaz simsiyah, kocaman bir yılanın dikenlerin altında kıvrılıp durduğunu görmüş. O anda gözleri kararıp bayılır gibi olmuş. Yılan o kadar büyükmüş ki korkudan dili tutulmuş. Kekeleyerek sadece “Selam!” diyebilmiş. Yılan birdenbire selam diye sesini çıkarmış: “Selam demeseydin seni yiyecektim. Yine de beni gördün, seni bırakamam! Şimdi buradan gitmene tek bir şartla izin vereceğim.” Ödü kopan ihtiyar, ne desin mecburen “Kabul!” demiş. “Ben de senin gibi, gök gibi, orman gibi, bu uzun ağaçlar gibi, o küçük karınca gibi şu hayatın bir parçasıyım. Seni bırakıp hayatıma devam edebilmem için kızlarından birini bana vermen şartımdır. Bunu yapmazsan hem seni hem de aileni öldürmek zorundayım.” demiş yılan. “Yağmur yağıp rüzgâr esen gün, buğday biçeceğim; kar yağıp her yer bembeyaz olduğu gün, buğdayı değirmene götüreceğim; dünyanın çok sıcak olduğu gün, ekme yapıp düğün hazırlığı yapacağım; sonunda güzel ve ılık bir günde gelini almak için geleceğim.” diye de eklemiş yılan ve sözünü alıp gözden kaybolmuş. Adamcağız bir garip hâlde korkuyla ne yapacağını nasıl yapacağını düşünmeye koyulmuş.

Yaşlı adam eve dönüp olayları eşiyile kızlarına anlatmış. İhtiyar bu sözleri söylerken hem ilk kızının hem de ikinci kızının bu evlenmeye razı olmamasını ve ailesini kurtarmak istemesini yüzlerinden okumuş. Kızlarının yüzlerine hüznü bakıp başlarına geleceklerden korkmuş. Eğer içlerinden biri yılanla evlenmezse başlarına gelecek felaketten bahsetmiş. Bunun üzerine üçüncü kız Mehrinnegar, nazikçe “Ben yılanla evlenmeye hazırım!” demiş. Günler gelip geçmiş, aylar gelip geçmiş; yılanın söylediği işaretler de birer birer görülmüş. Arada sırada kendilerine Sultan Mar’dan hediyeler gelmiş. Günler, geceler birbiri ardı sıra geçip gitmiş. Sonunda güzel ve ılık bir gün bir ihtiyar birdenbire insanlara bağırmış, “Haydi, köyden kaçın! Bütün sürüngenler ile otlayıcılar köye saldırdı.” diye duyurmuş. Yaşlı adam kızını almaya geldiklerini anlamış ve yılanı böyle bir söz verdiğine çok pişman olmuş. Aniden kocaman bir yılan kapının önünde görünüp içerideki yaşlıdan, Mehrinnegar’ı Sultan Mar’a götürmek için istemiş. İhtiyar her ne kadar yalvarsa da faydası yokmuş. Mehrinnegar ailesinden ayrılıp yabancı bir yere hem de bir yılanın yuvasına gitmenin verdiği kederle hazırlanmış. Sonuçta Mehrinnegar gelenlerle birlikte at arabasına binip gitmiş. Gide gide

kükreyen bir nehre ulaşmışlar. Sultan Mar'ın temsilcisi bir billur tasta kıza su ikram etmiş. Kız acıkınca kendisine yemekler hazırlamış. Nihayet güneş battığı zaman ortasında çok güzel bir saray bulunan kocaman bir bahçeye ulaşmışlar.

İçeriye girerken Mehrinnegar sarayın köşesinde kocaman bir yılanın oturduğunu görüp ödü kopmuş. Mehrinnegar Sultan Mar'ın büyüülü sözler söylediğini duymuş, sonrasında tüm sürüngenlerin ve otlayanların ortadan kaybolduğunu kendi gözleriyle görmüş. Günler gelip geçmiş, sarayın hatunu yavaş yavaş orada yaşamaya alışmış. Sultan'ın kendisine sıcak ve nazik davranışları sonucunda ondan korkmak şöyle dursun, onu sevmeye başlamış. Dolunaylı bir gecede sarayın bahçesine bakan mermer balkonda gül çalılarının yanında onu görünce kalbi hızla çarpmış. Aniden yılan hareket edince yavaş yavaş yılan derisini çıkarmış. Mehrinnegar yılan derisinden çok yakışıklı bir gencin çıktığını görmüş. Sultan Mehrinnegar'ı uyararak "Hiç kimseyle, ailenle bile bu konu hakkında konuşmayacaksın. Bir şey söylersen hem sen hem de ben mutsuz oluruz. Sakın, anne babana bile bundan bahsetme!" diye tembihlemiş. Mehrinnegar bir an durduğu yerde donup dili tutuk hayretle genç adama bakmış. Sonra bahçede saatlerce oturup birbirleriyle muhabbet etmişler. Muhabbetlerine ilerleyen mutlu günler eşlik etmiş.

Uzun bir zaman geçtikten sonra, bir gün yaşlı adam kızları ve eşiyle Mehrinnegar'ın ziyaretine gidip onun nasıl yılanla yaşadığını görmek istemişler. Annesiyle iki kız kardeşi Mehrinnegar'ın nasıl bir hayatı olduğunu merak ederek hem de o güzel sarayı gidip görmek istedikleri için çok ısrar etmişler.

Yazın günlerinden bir gün bağlar bahçeler çeşit çeşit çiçekler ve tatlı meyvelerle doluyken Sultan Mehrinnegar'ın yanına gelmiş. "Hatunum! Kalbimin sultanı sana iyi bir haberim var. Babanla annen ve kardeşlerin seni ziyarete geliyorlar." demiş. Mehrinnegar'ın o güzel yüzünde sevinçten güneşler açmış. Ailesi gelince hasret giderip sohbetler etmişler.

Kız kardeşleri oraya varıp onu mutlu gördüklerinde bu işin içinde bir iş olduğunu anlamışlar ve onu gerçeği söylemesi için sıkıştırmışlar. Nihayetinde kız da onların ısrar ve inatlarından dolayı gerçeği söylemek zorunda kalmış. Kardeşleri işin aslını öğrenince kıskançlıklarından Sultan Mar'ın sonsuza dek insan şeklinde kalması için Mehrinnegar'ı yılanın derisini yakması için kandırmışlar. Kendi annesi bile, "Bu işi yapmazsan artık kızım değilsin!" diye söylemiş.

Sultan Mar eve geldikten sonra Mehrinnegar yılanın daima insan şekilde kalması için derisini yakmaya karar verdiğini söylemiş. Sultan yalvararak, "Bu işi yapma! Böyle yaparsan, çok fazla sefalet ve zorluğa katlanman gerekecek. Yılan derimi yakarsan ben önce bir kuşa dönüşüp odanın içinde üç defa dolaşıp uçacağım. Beni yakalayabilirsen ki bu pek olası değil, hiçbir şey olmayacak. Ama eğer yakalamazsan, ben bu saraydan gitmek zorunda kalacağım ve o zaman senin de beni araman gerekecek. Ancak tam bir demir elbise giymen şartıyla, çorapların bile demirden olmalı, demirden bir baston yapıp onu aşındırıncaya kadar ve demir giysin yıpranıncaya kadar beni arayacaksın. Yolda bir koyun sürüsüne, bir inek sürüsüne ve bir deve sürüsüne ulaşacaksın ama onların hiçbirisi sana yardımcı olmayacak. Gide gide bir nehre ulaşış kenarında oturmalısın. Sonra çirkin bir kız gelip ibriğini suyla dolduracak. Sen

o kızıdan su isteyeceksin ama o sana vermeyecek. İbriktaki suyun irine kana dönüşmesi için ona lanet edeceksin. İkinci defa da o yine sana su vermeyecek ve sen tekrar onu lanetleyeceksin, ama üçüncü kez o sana su verecek ve o zaman kız anlamadan nikâh yüzüğünü ibriğin içine düşürmelisin. O kız suyu benim ellerimin üzerine dökünce senin beni aramaya geldiğini anlayacağım ve sana yardım edebileceğim, diye açıklamış. Ancak Mehrinnegar onu dinlememiş. Sultan Mar'ın sözünü kabul etmeyip yılan derisini yakar yakmaz sultanın bir kuşa dönüştüğünü görmüş. Mehrinnegar her ne kadar denese de yine de kuşu yakalayamamış ve ağlamaya başlamış. O anda ne kadar büyük bir hata yaptığını anlayıp kocasının sözlerini hatırlamış. Mehrinnegar bir demirciye demir giysisiyle demir bastonunu yapması için emir vermiş. Kıyafetleri hazır olduktan sonra yolculuğa çıkmış. Gide gide günlerden bir gün tam yiyeceği bitmişken bir koyun sürüsü görmüş. Çobandan biraz yemek istemiş, ama çoban "Bu sürü sultanındır, Mehrinnegar'ın nikâh hediyesidir" diye söylemiş ve yemek vermemiş. Mehrinnegar bunların hepsinin kendisine ait olmasına rağmen kullanamayacağını anlamış. Yine gide gide bir gün bir inek sürüsüne ulaştınca sığır çobanı da aynı şeyi söylemiş. Sonra bir deve sürüsüne ulaşmış ve deve çobanı da yine, "Bu develer sultanındır, Mehrinnegar'ın nikâh hediyesidir" diye söylemiş. Uzun zaman geçmiş. Mehrinnegar çok acıkıp çaresiz kalmış. Çöllerde yürürken bir nehre ulaşmış. Sultan Mar'ın sözlerini hatırlayıp bastonuna bakınca parçalandığını fark etmiş. Birdenbire çok çirkin bir kızın nehre geldiğini görmüş. Bu kız, Sultan Mar'ın kuzeniymiş. İbriğini suyla doldurmuş. Mehrinnegar ondan biraz su istemiş ama kız vermemiş. O da "Tanrım ibriğinin suyunu irinle kana dönüştüre!" demiş. O kız Sultan Mar'ın yanına varıp suyu sultanın ellerine dökmüş. Sultan Mar suyun irinle kana dönüşmesini görünce kıza "Nedir bu getirdiğin su?" diye sormuş, "Yeniden gidip su al!" diye söylemiş. İkinci kez de su almaya gidince yine Mehrinnegar onu lanetleyince ibriğin suyunun rengi değişmiş. "Ne oldu?" diye sormuş, Sultan Mar. Kız da "Genç bir kız nehrin yanında oturup benden su istedi, ben de ona su vermedim bu yüzden bana lanet etti." diye söylemiş. Sultan Mar Mehrinnegar'ın geldiğini fark edip kıza, "Bu defa git ve su içmek için ibriği ona ver ancak suyun geri kalanını bana getir." demiş. Kız da öyle yapmış ve Mehrinnegar nikâh yüzüğünü ibriğin içine düşürmüştü.

Yılan bir dahaki sefere ellerini yıkarken yüzük eline düşmüş. Sürahinin dibinde Mehrinnegar'ın yüzüğünü bulan Şah Sultan Mar, karısının sonunda onu bulduğundan emin olmuş. Heyecanla nehre gitmiş ama bir zamanlar su gibi güzel olan karısının çok ufak tefek ve hırpani bir kadına dönüştüğünü görmüş. Yanına varmış, karısına kendisinin bir şehzade olduğunu, iblisler tarafından kaçırılıp büyütüldüğünü, bu yüzden hem yılan hem insan şekline girebildiğini açıklamış.

Mehrinnegar ondan af dilemiş, onu çok özlediğini söyleyip artık kavuşmalarını beklemeyeceğini ve kocasından onu yanına almasını istemiş. Sultan Mar, orasının kendisi için çok tehlikeli olduğunu çünkü anne babasının bir dev olduğu için insan görür görmez onları yiyeceklerini söylemiş.

Mehrinnegar'ın ısrarı üzerine onu iğne yapıp giysisine iğneleyebileceğini ama ondan habersiz hiçbir yere gitmemesi gerektiğini söylemiş. Karısı başka yolu olmadığı için mec-

buren bunu kabul etmiş. Sultan Mar eve geldikten sonra, dev ebeveynleri burnunu çekmeye başlamışlar. Bu kokunun oğulları eve ilk girdiğinden beri var olduğunu ısrarla dile getirse de Sultan Mar sonunda gerçeği söylemekten başka bir şey yapamamış. Hemen karısına hiçbir şekilde dokunmamaları ve onu incitmemeleri için ailesine söz verdirmiş. Devler bunu istemeyerek de olsa kabul etmişler. Sonraki günlerde, Sultan Mar'ın annesi oğlunu kardeşinin kızıyla evlendirmek istediği için Mehrinnegar'ı güç işlere koşarak zorlamış. Bir zaman sonra bir gün bir plan yapmışlar.

Mehrinnegar'ı başka bir köydeki Sultan Mar'ın amcasının evine gönderip un istemeye karar vermişler. Mehrinnegar, önce kocasından izin alması gerektiğini söylemiş. Sultan Mar, ebeveynleri şimdiye kadar sözlerini tuttukları ve onlara saygılı oldukları için onun gitmesini kabul etmiş, ancak kalbinin derinliklerinde bunun kulağa şüpheli geldiğini de biliyormuş. Sultan Mar yola çıkmadan önce Mehrinnegar'a şu nasihati vermiş: “Etrafındaki doğanın canlı olduğunu unutma! Yolda, suyu içilemez durumda olan tuzlu bir göl göreceksin. Oraya ulaştığında, ‘Sen Göl! En iyi sulardan birine sahipsin; Ne yazık ki biraz içecek vaktim yok.’ Daha sonra dikenli çalılarla dolu bir çöle ulaşacaksın. Ona söyle, ‘Ah Çöl! Çok güzel çiçeklerin var; Ne yazık ki bu tarlada dolaşacak vaktim yok.’ Sonunda kurumuş gibi görünen büyük bir ağaca ulaşacaksın. Ona de ki: ‘Ey Ağaç! Yeşil yapraklı tüm dallarınla muhteşemsin; Ne yazık ki senin gölgende biraz dinlenecek vaktim yok!’ Ondan sonra amcamın evine ulaşacaksın. Onlara ne istediğini söyle ve hemen evine dön!”

Mehrinnegar, kocası tarafından kendisine söyleneni aynen yapmış. Hem onu görünce şaşırın hem de onu yemek için can atan amca ve karısı, onun ortadan kaybolmasıyla ilgili bir hikâye uydurmak için onu daha uzun süre evlerinde tutmaya çalışmışlar, ancak devler uzakta bu konuyu tartışırken Mehrinnegar durumu anlayıp kaçmak için rüzgâr gibi koşmuş. Amca onun kaçtığını anlayınca peşinden koşmuş ama bulamamış. Bu devasa ve hızlı devler onu nasıl bulamamışsa da sonra başlarına gelenleri dinleyin.

Mehrinnegar dönüş yolunda aynı ağacı görmüş. Ağaç sorunun ne olduğunu başından geçenleri anlatmış. Sonra dallarını etrafına saran ağaç, kızı saklamış. Devler ağacın yanından geçse de onu görememiş. Sonra dikenli çalılar tarlasına gelmişler ve Mehrinnegar'ın çalılar arasında bir yerde saklandığını düşünerek çölde bir çalıdan diğerine dolaşmışlar, bu sırada ayakları dikenlerle dolup kanamaya başlamış. Aramaktan yorulan ve ayakları çok fazla acı ve kan içinde hayal kırıklığına uğrayarak oradan da uzaklaşmışlar ve biraz dinlenmişler. Çöl ise onun için dikenlerini saklarken Mehrinnegar bu fırsatı kullanıp hızla kaçabilmiş. Devler bir kez daha peşinden koşmuş ama bu seferde tuzlu göle geldiklerinde kanayan ayaklarının acısı neredeyse onları öldürüyormuş. Mehrinnegar nefessiz ve yorgun bir şekilde göle gelmiş. Tatlı su teklifini kabul etmiş ve tazelenmiş olarak eve koşmuş.

Mehrinnegar eve geldiğinde Sultan Mar eşinin hâlini görüp başına gelenleri duyunca acı ve öfkeye kapılır, ama karısı güvende olduğu için sevinir. Sultan Mar olanları ailesine söyleyince “Biz ne bilelim, amcanların böyle yapacağını!” deyip işin içinden çıkarak kendilerinin bir şey yapmayacaklarına çünkü söz verdiklerini söylemişler.

Biraz zaman daha geçmiş, bu sefer dev anne Mehrinnegar'a kız kardeşine gitmesini, oradan bir elek almasını ve testileri suyla doldurmak için kullanmasını emretmiş. Kocası tarafından dikkatli olması konusunda uyarılan Mehrinnegar, teyzesinin evine gitmiş, eleği almış ve sürahileri suyla doldurmak için geri koşmuş. Annesi Sultan Mar'ı kuzeniyle nişanlamıştır ve Mehrinnegar'a parmaklarında on mum tutmasını ve bütün gece oğlunun odasını aydınlatmasını emretmiş. Bundan kaçınamamış, dev anneden korkmuş, ayağa kalkıp mumları tutmaya başlamış ve odasının bir köşesine kıvrılmış. Bu kez tedbir alan kocası onu bulmuş ve büyümlü bir kelime söyleyerek, onu korumak için parmaklarının etrafına görünmez bir eldiven takmış. Yeni gelin düğün odalarına girerken Sultan Mar kalbinin ve ruhunun yandığından yakınmış.

Teyzesinin kızı uykuya daldıktan sonra Sultan Mar, karısına kaçmaları gerektiğini ve ona bir kavanoz, bir çuval tuz ve üç paket iğne, biri ince, biri kalın ve üçüncüsü dikmiş iğnesi olmak üzere onları almasını söylemiş. Sonra, yıkık dökük bir duvarın yanından geçeceklerini ve ona iltifat etmesi gerektiğini, eğri büğrü bir ağaca bakıp ona da iltifat etmesi gerektiğini söylemiş. Ayrıca iki hayvanın yemini, deveye ot, köpeğe kemik, takas etmesi gerekeceğini belirtip yolun sonunda gelip onu alacağını anlatmış.

Anlattığı gibi de olmuş. Sultan Mar kuzenini öldürürken Mehrinnegar garip bir yoldan geçmiş. Duvara, ağaca ve hayvanlara kocasının annesi ve teyzesinin peşinde olduğunu söylemiş. Onlara nezaketle davranan Mehrinnegar'ın geçmesine izin verilmiş ve yolun sonunda kocasını bulmuş. Sultan Mar, onu arkasına bakmaması konusunda uyarılmış. Akraları peşlerinden koşarken, kocasının dediklerini yaparak ona yaklaşmış. Takibi caydırmak için Sultan Mar arkalarına, önce ince iğneleri, sonra kalın iğneleri ve son olarak da çuvaldızları fırlatmış. Bunu başaramayınca bir tuz denizi oluşturmak için arkasına tuz atmış. Son olarak da arkalarında bir deniz oluşturan su sürahisini atmış. Sultan Mar'ın annesi ve teyzesi denizi geçebileceklerini düşünerek içinden geçmeye çalışırken boğulmuşlar.

Sonunda Sultan Mar ile Mehrinnegar özgür kalıp oradan sonsuza kadar kaçmaya karar vermişler. Gece çöktüğünde Şah Sultan önceki büyümlü kullanarak onu bir iğneye çevirmiş ve ceketinin yakasına takmış. Sonra devler diyarından uçan atını çağırıp evden çıkmışlar. Sarayına dönen Şah Sultan Mar ve güzel eşi Mehrinnegar sonsuza dek mutlu yaşamışlar.

Ek B: Sır Saklamayan Padişah Kızı masal özeti (Sakaoğlu, 2002: 318-323)

Bu masalda fakir bir çiftin çocuğu yokmuş ve dualar ederlermiş. Yaşlı kadının kocası Allah'tan yılan da olsa onlara bir oğul vermesini istemiş. Yaşlı adam odun toplayıp pazarda satarak geçimini sağlıyorken bir gün adam eve içinde yılan olan bir demet odun getirmiş. Bir oğul sahibi oldukları için Allah'a şükreden yaşlı çift, hayvanı besleyip onunla ilgilenmişler. Sonra görmüşler ki yılanın uyuduğu yerde bir altın beliriyormuş. Bir zaman sonra yılan dile gelmiş. Babasına padişaha gitmesini ve en büyük kızını Mindilhava (yılanın adı) ile evlendirmesini istemesini söylemiş. Yaşlı adam padişahın sarayına gitmiş ve talipler için ayrılmış bir taşın üzerine oturmuş. Padişah, yaşlı adamı içeri alıp teklifi kabul etmiş, ancak konağın önüne bir dağın taşınmasını şart koşmuş. Mindilhava görevini yerine getirince padişah kızını vermiş. Padişahın en büyük kızı, damadını beklediği bir odaya götürülmüş, odaya bir yılan

girince kız babasının sarayına dönmüş. Bunun üzerine padişah biraz daha beklemesi gerektiğini söylemiş. Yılan daha sonra babasından padişahın ortanca kızı için gitmesini istemiş. Bu sefer padişah, Çoruh nehrinin sarayının önünden akmasını emretmiş. Yılan ikinci görevi yerine getirmiş, ama ortanca kız da yılan damadını reddetmiş. Sonunda yılan, padişahın en küçük kızını isteyince bu sefer altın yüklü yedi deve temin etmek zorunda kalmış. Yılan bu görevi de yerine getirince üçüncü kız damadın odasına gönderilmiş. Yılanı görünce kaderi olarak edip üç gece aynı odada kalmışlar. Dördüncü gece, Yılan derisini soyar yakışıklı bir delikanlı olur; o kadar yakışıklıdır ki padişah kızı bayılmış. Mutlu mesut yaşarlarken altı ay sonra ablası, padişaha kız kardeşini hâlâ hayatta olup olmadığını görmek için davet etmelerini önermiş. O da davete icabet etmiş, babası damadını şenliklere ciride çağırılmış. İnsan kılığına giren yılan, karısına şenliklere katılacağını ancak karısının gerçek kimliğini kimseye söylememesi gerektiğini söylemiş. İlk gün kırmızı giysili al bir ata, ikinci gün siyah giysili siyah bir ata ve üçüncüsünde beyaz giysili beyaz bir ata binmiş. Kız kardeşleri, yılan kocası için gelinle alay edip cirit binicisine hayran kalmışlar. Bunun üzerine üçüncü gün dayanamayıp padişahın en küçük kızı kocasının sırrını açıklayınca ani bir fırtına çıkmış ve kocası ortadan kaybolmuş. Bunun üzerine kız, kocasının peşine düşmüş. Demir çarık giyer ve demir değnekle yola çıkar. Uzun aramalar sonucunda değnek bir parmak kalınca yolculuğunda Hızır yetişip ona yardım eder ve ona yolun sonunda bir çeşmeye varacağını, orada kocasının kız kardeşinin su getirmeye geleceğini ve yüzüğünü testiye atması gerektiğini söyler. Nasihat ettiği gibi olur; kocası yüzüğü su içerken bulunca tanır ve karısını almak için çeşmeye gider. Ona durumu açıklar. Aslında bir devin oğluymuş ve yılan donunda padişahın kızı ile evlenmiş. Ancak sırrı ifşa olunca ortadan kaybolmak zorunda kalmış. Annesinin göğüsleri omuzlarının üzerine düşen bir dev olduğunu, bu nedenle yutulmaktan kaçınmak için annesinin göğüslerini emmesi gerektiğini açıklamış. Kız bunu yapınca dev artık onu kızı kabul etmiş. Oğluna onun bir kaz sürüsünü otlatmasını önermiş. Bu arada oğlan teyzesinin kızıyla nişanlıymış. Kız oraya geldikten sonra nişanlısının yüzüne bakmaz olmuş. Dev anne ve teyze insan soyundan gelen gelini kabul etmez, onu öldürmeye çalışırlarmış. Dev-anne, kıza teyzesine gidip yaklaşan düğün için saz getirmesini emreder. Mindilhava, insan karısına oraya gitmesini ve tandırın başından isli bir kutu getirmesini ve elinden geldiğince çabuk kaçmasını tavsiye etmiş. Padişahın kızı kutuyu almış, ama yolda kutuyu açmış ve sinekler kaçmış. Mindilhava'ya her şey ayan olduğu için gelip sineklerin kutuya dönmesini emretmiş. Sonra oğlanın anası, padişahın kızına dört tane telis (kenevir, keten gibi bitki liflerinden örülmüş seyrek örgülü çuval) verip onlar için tığ getirmesini emretmiş. Mindilhava, kızı bir dağın tepesine çıkarmış ve tüm kuşları tüylerini vermeleri için çağırılmış. Bu işi de becerince son olarak düğün sırasında oğlanın anası kızın vücudunu balmumuna batırıp parmaklarına on mum yerleştirerek onu Mindilhava'nın odasına götürmüştü. Kız Mindilhava ile teyzesinin kızını görünce kendi kendine parmaklarının Mindilhava için "aşkla yanmasını" söyleyince oğlan bunu duymuş. Mumları alıp teyzesinin kızının parmaklarına yerleştirmiş, ardından padişahın kızını yanına alıp iki de usturayı alarak onunla birlikte bir atla kaçmışlar. Anası sabah olunca bakar ki bacısının kızı yanıp gitmiş. Teyzesi peşlerinden koşmuş ve Mindilhava onu oyalamak için usturaları birbirine sürtünce yollar hep ustura olmuş, usturaları geç-

meyen teyzesi orada kalmak zorunda kalmış. Diğer kızı gelip ne olduğunu sorunca bu defa o peşlerinden gelmiş ve Mindilhava onu kandırmak için kızı bir ağaca dönüştürüp atı ona bağlamış. Kendisini de bir derviş hâline getirip ağacın altına oturmuş. Kız onları sorunca kaybettiğini sanıp geri dönmüş. Durumu anlayınca bu kez de oğlanın anası onların peşine düşmüş. Mindilhava onu görünce hemen orada bir deniz yaratıp kendisiyle karısını ördeğe dönüştürmüş. Anası gelip ördeklere oraya nasıl geçtiklerini sorunca ördekler onun boynuna değirmen taşı bağlayıp yüzmesi gerektiğini söylemişler. Dev bunu yapınca boğulup gitmiş. Padişahın kızı ve Mindilhava, padişahın yanına geri dönüp mutlu bir şekilde yaşamaya devam etmişler.

Bu eser Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).